
Téma: Normatívne dimenzie vedeckého poznania

Editorial

Veda ako inštitúcia prechádza v súčasnej postindustriálnej spoločnosti zložitou transformáciou. Menia sa inštitucionálne rámce produkcie vedeckých poznatkov a nanovo sa formuluje aj otázka vzťahov medzi vedou, spoločnosťou a hodnotami. Súčasná dynamika vzťahov medzi vedou, spoločnosťou a kultúrou vykazuje obojsmerné pôsobenie: relevantnou nie je len otázka, ako existujúci spoločensko-kultúrny kontext a prevládajúce hodnotové pozadie ovplyvňujú vedu, ale aj otázka, ako veda a na nej postavené technológie vstupujú do tvarovania spoločenských, kultúrnych a hodnotových rámcov. Z prítomnej perspektívy sa tak na vedu nahliada ako na situovanú v hodnotovo nasýtenom spoločenskom a kultúrnom prostredí, s ktorým vstupuje do rozmanitých vzájomných interakcií.

Tieto premeny možno tiež postrehnúť vo filozofickej reflexii vedy, ktorá sa od druhej polovice 20. storočia vyznačuje zásadnými zmenami. Predtým dominujúci novopozitivistický prístup stráca svoju príťažlivosť a narastá vplyv kuhnovského uvažovania o vede, ktoré akcentuje význam sociálnych faktorov. Do popredia záujmu sa dostávajú hodnotové, kultúrne a sociálne dimenzie vedeckého poznania. V súčasných diskusiách sa zdôrazňuje význam rozličných mimovedeckých faktorov, ako sú rod, dôvera, moc, záujem, či hodnoty. Objavujú sa nové empirické skúmania vedeckých inštitúcií a konkrétnych foriem vedeckej praxe. To všetko vedie ku kritickému prehodnocovaniu klasického obrazu vedy ako hodnotovo neutrálnej, od spoločenského kontextu nezávislej sféry poznania.

Cieľom predloženého monotematického bloku nie je a nemôže byť systematické preskúmanie naznačených tém, ktoré tvoria rozsiahly komplex rôzne prepojených, často multidisciplinárnych otázok. Zámerom autorky a autorov je upozorniť na niektoré prístupy, ktoré sa javia ako konštruktívne z hľadiska tematizácie vzťahov medzi vedeckým poznaním a jeho normatívnymi dimenziami. Jedným z takých prístupov je nahliadanie na vedu ako na druh sociálne a kultúrne zakotvenej praxe, ktoré vo svojom príspevku „Veda ako sociokultúrna praktika“ rozpracúva *Emil Višňovský*. Vedeckú činnosť chápe ako zloženú z konkrétnych vedeckých praktík, pri čom vychádza najmä z teórie T. S. Kuhna a filozofie pragmatizmu. Na základe toho rozlišuje vedecké praktiky, ktoré skúmajú kauzálne vzťahy v prí-

rodnom svete, a také praktiky, ktoré sa orientujú na skúmanie významov v rámci ľudskej sociokultúrnej reality.

O možnostiach využitia sociologickej perspektívy R. K. Mertona pri riešení súčasných otázok filozofie vedy uvažujú ďalšie dva príspevky. *Boris Slovinský* vo svojom príspevku „Mertonov model étosu vedy, jeho kritika a možné využitie“ približuje mertonovské normy, ktoré konštituujú étos modernej vedy. Zároveň naznačuje ich možný teoretický potenciál pri analýze etických aspektov vedy v spojitosti s tzv. sociálnym obratom vo filozofii vedy. Mertonovej koncepcii vo vzťahu k diskusiám o hodnotovej neutralite vedy sa venuje príspevok „Kognitívne a nekognitívne hodnoty v normatívnej štruktúre vedy“ od autorky *Mariany Szapowej*. Z pozícií feministickej epistemológie v ňom rozpracúva kritiku tézy o hodnotovej neutralite vedy, čoho výsledkom je aj spochybnenie tradičného delenia medzi kognitívnymi a nekognitívnymi hodnotami, ktoré vstupujú do procesov tvorby vedeckého poznania.

Filosofický problém vlastnej hodnoty poznania mapuje *Martin Nuhlíček* v príspevku „Pluralistická koncepcia hodnoty poznania“. Identifikuje implicitné predpoklady tradične spájané s hodnotou poznania, ale polemizuje o ich opodstatnenosti. Napokon predkladá pluralistické chápanie hodnoty poznania, ktoré od spomenutých predpokladov nezávisí. Okrem hľadiska filozofie a sociológie vedy je tak v monotematickom bloku zahrnutá aj perspektíva klasického filozoficko-epistemologického pohľadu na zvolenú tému. Všetky štyri predložené príspevky sú výsledkom niekoľkoročnej výskumnej práce prebiehajúcej na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rámci grantu „Veda, spoločnosť, hodnoty: filozofická analýza ich vzájomných väzieb a interakcií“. Napriek tomu stále tvoria iba zlomok z toho, o čom by sa v tejto oblasti dalo diskutovať.

Martin Nuhlíček